

УДК 338.488.2

Д. І. Басюк

доктор економічних наук, доцент

Національного університету харчових технологій, м. Київ

І. В. Каплун

магістр Національного університету харчових технологій, м. Київ

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЛИХ МІСТ УКРАЇНИ

У статті розглянуто особливості розвитку туризму у м. Батурич Чернігівської області. З'ясовано, що туристів до міста найбільше залучає Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця». Виявлено, що наразі потреби подальшого розвитку туризму у м. Батурич вимагають інших підходів, а саме – створення сучасного конкурентоспроможного туристичного продукту, організації ефективної системи його просування на внутрішньому та міжнародному ринках, колективних зусиль влади та громади міста з розбудови інфраструктури туризму, забезпечення підготовки кваліфікованих кадрів і надходження інвестицій. Запропоновано стратегічні орієнтири розвитку туризму міста Батурич, основними з них є формування диференційованого туристичного продукту, його просування на внутрішньому та міжнародному ринках; розвиток людських ресурсів туризму в м. Батурич; інституалізація управління туризмом у місті. Передбачено поетапну реалізацію стратегії розвитку туризму міста Батурич – від створення базових умов для розвитку туризму, активного зростання попиту на туристичний продукт м. Батурич на українському ринку до формування стабільного попиту на туристичний продукт м. Батурич з боку іноземних сегментів споживачів.

Ключові слова: туризм, місто, Батурич, стратегія розвитку туризму, регіональний туризм, туристичний продукт.

Basyuk D., Kaplun I. STRATEGIC BENCHMARKS OF SMALL TOWNS' TOURISM CAPACITY DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article reveals the features of tourism development in Baturyn in Chernihivska oblast. The National Historical and Cultural Reserve «Hetman's Capital» is emphasized to be the most popular tourist destination. The fact that the development of tourism in Baturyn currently requires different approaches, namely creation of a modern competitive tourist product, organization of an effective system of its promotion in the domestic and international markets, collective efforts of the authorities and the town community to develop tourism infrastructure, training of qualified personnel and investment attraction, is proved. «Strategy of tourism development of the town of Baturyn» is suggested, the main objectives of which are: development of the tourist product of Baturyn; promotion of the tourist product of Baturyn in the domestic and international markets; development of human tourism resources in Baturyn; institutionalization of tourism management in the town. The phased implementation of the «Strategy for tourism development of the town of Baturyn» – from the creation of basic conditions for the development of tourism, the active growth of demand for the tourist product of Baturyn to the formation of a stable demand for the tourism product of Baturyn on part of foreign segments of consumers.

Keywords: tourism, town, Baturyn, tourism development strategy, regional tourism, tourist product.

Формування туристичного продукту України, конкурентоспроможного на зовнішньому та внутрішньому ринках, значною мірою пов'язане з розвитком туристичного потенціалу малих міст нашої держави. Такі міста та об'єднані територіальні громади із населенням менше, ніж 50 тисяч осіб, складають близько 2/3 від загальної кількості населених пунктів, однак у них мешкає більше 50 відсотків населення нашої країни, і саме вони є реальними хранителями природно-біологічного різноманіття, зберігачами культурної спадщини та носіями національної ідентичності.

2018 рік у Європейському Союзі оголошено Роком культурної спадщини. Відповідно до європейських тенденцій в Україні було ініційовано проєкт «Малі міста – великі враження», метою якого є створення умов для культурно-економічного розвитку та формування туристичного потенціалу цих територій, їх популяризації як туристично-рекреаційних центрів. І розвиток туристично-рекреаційних ресурсів, тобто природних, лікувально-оздоровчих, культурно-історичних, розва-

жальних об'єктів малих міст України, які можуть бути використані для організації туристично-рекреаційної діяльності, здатний підвищити потенціал регіону за рахунок надходження коштів від туристичних, оздоровчих та рекреаційних послуг для міжнародних та внутрішніх туристів, позитивно вплинути на інші сектори економіки регіонів: транспорт, торгівлю, зв'язок, будівництво.

Наразі стає очевидним, що науково обґрунтовані підходи до стратегічного управління туристичною галуззю, визначення її ролі й місця в розвитку міст та регіонів повинні розглядатися в рамках сталого збалансованого розвитку територій. У зв'язку із цим набуває актуального значення формування таких стратегій розвитку українських малих міст, які б дозволили зробити їх привабливими як для вітчизняних, так і для зарубіжних туристів.

Вивченню туризму присвячені роботи вітчизняних (В. К. Бабарицька, А. А. Бейдик, І. В. Бережна, А. А. Любіцева, О. Ю. Малиновська, В. І. Мацола, В. П. Руденко, Т. І. Ткаченко, Н. В. Чорненький) і закордонних авторів (І. Балабанова, Ю. А. Веденіна, І. В. Зоріна, В. А. Квар-

тальнов, В. С. Преображенський, Ф. Котлер, К. Купер, Д. Гільберт, С. Ванхіл, Н. Лейпера та ін.). Однак питання стратегічного розвитку туристичного потенціалу міста у них розглядаються вкрай рідко.

Метою статті визначено огляд особливостей розвитку туризму у м. Батурині Чернігівської області та внесення пропозицій щодо стратегії розвитку туризму м. Батурині.

Батурині – це місто, розташоване на території Бахмацького району Чернігівської області, на лівому березі річки Сейм. Населення міста складає 2483 особи [3, с. 202].

Городище Батурині було засноване у 1575 р. польським королем і великим князем Литовським Стефаном Баторієм. У 1625-1923 рр. Батурині вважався містом, статус якого поновив у 2008 р. [2, с. 44].

Туризм у м. Батурині розвивається у контексті розвитку туристичної галузі Чернігівської області. Основні статистичні показники туристичної галузі області за 2010-2016 роки свідчать про зростання активності туристичної діяльності, початок якої припав на початок ХХІ століття. Сумарна кількість туристів та екскурсантів у 2016 році, які відвідали Чернігівську область, складала 606,4 тис. осіб [7]. На Бахмацький район з них припадає 158,5 тис. осіб [8], при цьому 95% з них цілеспрямовано їдуть відвідати Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», який розташований у м. Батурині.

Цей заповідник є культурно-освітнім та науково-дослідним закладом, створеним постановою Кабінету Міністрів України № 445 від 14 червня 1993 року «Про Державний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» [1] на базі комплексу пам'яток культурної спадщини та природи, пов'язаних з історією українського козацтва доби Гетьманщини, з метою здійснення їх комплексного наукового дослідження та охорони. «Гетьманська столиця» – це безцінні пам'ятки історії, архітектури, культури, археології і природи (палацово-парковий ансамбль К. Розумовського, Будинок генерального судді В. Кочубея, Музей археології Батурині, Воскресенська церква-усипальниця гетьмана К. Розумовського, парк «Кочубеївський», Микола-Крупницький монастир, Цитадель Батуриніської фортеці, Пам'ятник жертвам Батуриніської трагедії 1708 року, Могила П. І. Прокоповича – основоположника вітчиз-

няної науки про бджільництво, винахідника рамкового вулика, інші) [6].

У 2016 році загальна кількість відвідувачів Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» складала 148,2 тис., при цьому частка внутрішніх туристичних потоків до НІКЗ «Гетьманська столиця» була 94% [5]. Постійно зростає кількість проведених екскурсій, виставок, лекцій, просвітницьких заходів на базі заповідника. Невпинний інтерес туристів до історичної спадщини м. Батурині підтримує і керівництво заповіднику, яке розсилає запрошення до шкіл різних регіонів України.

Крім того, слід зауважити, що сьогодні у сфері внутрішнього туризму в Чернігівській області працює 49 суб'єктів господарювання, які також реалізують тури до м. Батурині та НІКЗ «Гетьманська столиця». Активно співпрацює з НІКЗ «Гетьманська столиця» і відомий український туроператор «Країна.УА» [9].

Загалом же туризм у місті Батурині розвивається не досить активно, хоча поширення інформації про заповідник НІКЗ «Гетьманська столиця» і сприяє його популяризації. На жаль, багатьох умов для різноманітного відпочинку для туристів, крім відвідування заповіднику, місто не має. У місті діє кілька готелів (Центр відпочинку «Вітрила Маклая», готелі «У гетьмана», «Фортеця»), однак господарі мало займаються їх просуванням на ринку, оскільки більше орієнтовані на туристичні групи, які привозяться туристичними агентствами і з якими у них укладені договори. Послуги харчування у м. Батурині надають близько 25 кафе та ресторанів, найпопулярнішими ж серед туристів є кафе «Сейм», «Старий Батурині», «У Гетьмана», «Оболонь», піцерія «Смачна піцца».

На сьогоднішній день потреби подальшого розвитку туризму в місті Батурині вимагають інших підходів, інших пріоритетів. У місті необхідно створювати сучасний конкурентоспроможний туристичний продукт, організувати ефективну систему його просування на внутрішньому та міжнародному ринках, працювати над розбудовою інфраструктури туризму, забезпечити підготовку кваліфікованих кадрів і надходження інвестицій. У зв'язку із цим, на нашу думку, доцільно розробити «Стратегію розвитку туризму міста Батурині», яка включатиме систему пріоритетних стратегічних і операційних цілей – таблиця 1.

Таблиця 1

Стратегічні та операційні цілі формування туристичного потенціалу м. Батурині у контексті сталого розвитку

Роки	1995	2000	2005	2010	2015	2016
Кількість закладів, одиниць	69	58	61	62	62	60
Кількість учнів, осіб	41500	36470	33288	33855	29105	27002
Прийнято учнів, осіб	21600	19363	21299	19875	14914	13334
Випущено кваліфікованих робітників, осіб	20000	19286	19558	16621	14990	14147

Ефективність реалізації Стратегії розвитку туризму в м. Батурині залежатиме від позитивних економічних і соціальних змін, що впливають на досягнення її мети та цілей. Впровадження Стратегії розвитку туризму м. Батурині має здійснюватись через реалізацію комплексу організаційних, фінансових та інформаційних заходів, що будуть здійснюватись суб'єктами місцевого роз-

витку, а також рішень органів місцевого самоврядування, що приймаються для досягнення стратегічних цілей, визначених у Стратегії.

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії слід здійснювати за рахунок коштів міського бюджету; Державного фонду регіонального розвитку; коштів галузевих (міжгалузевих) державних цільових програм та бю-

джетних програм центральних органів виконавчої влади, що спрямовуються на розвиток відповідної сфери у місті; субвенцій, інших трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам; коштів міжнародної технічної допомоги, міжнародних фінансових організацій; коштів інвесторів, власних коштів підприємств.

Запропоновані стратегічні орієнтири розвитку туризму міста Батурин та заходи з розвитку туристичного потенціалу не можуть бути впровадженні одночасно і потребують поетапного впровадження – рис. 1. Однак соціально-економічний ефект від її впровадження, на нашу думку, може бути досить значним.

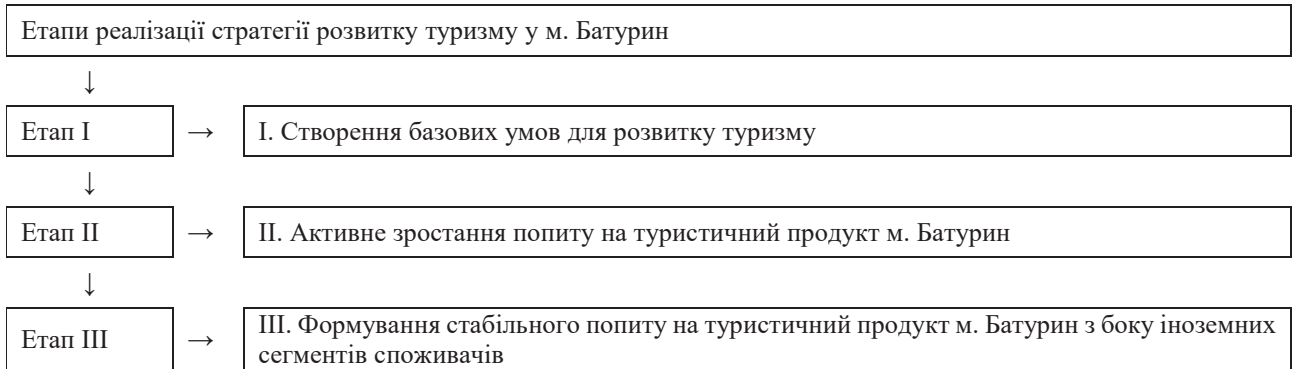

Рис. 1. Етапи реалізації стратегії розвитку туризму у м. Батурин

До першочергових завдань першого етапу, на нашу думку, слід віднести: інституційне забезпечення розвитку туризму в м. Батурин, в тому числі – заснування туристичної організації міста; започаткування туристсько-інформаційного центру в м. Батурин; започаткування всіх видів партнерств навколо ідеї розвитку туризму; продовження робіт щодо загального благоустрою міста, розвитку міської інфраструктури з акцентом не тільки на місцевих мешканців, а й на відвідувачів міста; фіксація у Генеральному плані м. Батурин рекреаційних та інших територій, які будуть задіяні для розвитку туристичної сфери міста; продовження системних робіт щодо охорони, відновлення та збереження архітектурної та іншої історико-культурної спадщини; розроблення концепції маршрутів пізнавального, пішохідного, водного, велосипедного та кінного туризму, туристичних стежок та їх знакування; формування календаря родієвих заходів; започаткування навчальних програм для підприємців, задіяних в обслуговуванні туристів, персоналу відповідних підприємств, широких верств населення; а також практики надання їм відповідних консультаційних послуг; активізація залучення мешканців міста, громадських об'єднань, органів самоорганізації та інших зацікавлених сторін до процесу розбудови туристичної сфери; розроблення концепції іміджу та туристичних брендів міста; розроблення основних комунікаційних звернень, в тому числі – пакету друкованої рекламно-інформаційної продукції, сувенірів, туристичних карт; розроблення туристичного сайту міста та сторінок у соціальних мережах; адаптація діючих комунальних закладів до потреб розвитку туризму; започаткування міської системи обліку туристів; створення сприятливих умов для започаткування і розвитку бізнесу у галузях, пов'язаних із залученням та обслуговуванням туристів.

Завданнями другого етапу можна визначити формування іміджу м. Батурин; впровадження цілеспрямованої міської маркетингової політики для залучення туристів; комплексне облаштування туристичних маршрутів і стежок; комплексне облаштування рекреаційних зон міста; розбудова загальної та туристичної інфраструктури міста; забезпечення подальшого впровадження громадських проєктів та ініціатив; активізація залучення

фінансових ресурсів з альтернативних джерел для розвитку туристичної галузі; залучення інвесторів для подальшого розвитку туристичної галузі; створення нових туристично-привабливих пізнавальних, розважальних, спортивних та інших об'єктів; запровадження нових видів активностей для відвідувачів під час їх перебування на території міста; організація та проведення масових свят загальноукраїнського та міжнародного рівня.

До перспективних завдань (третій етап) слід включити: вирішення ключових екологічних проблем, які стримують розвиток туризму; розширення партнерства з містами і регіонами України, закордонними містами-партнерами, міжнародними туристичними організаціями; максимальна диверсифікація туристичного продукту міста за рахунок проведення івентів, розвитку туристичних активностей і людських ресурсів; створення повноцінної інфраструктури туризму з комплексним використанням ресурсних можливостей міста й околиць; просування туристичних брендів м. Батурин на ринку України і за кордоном; створення ресурсної платформи для реалізації наступного етапу стратегічного планування розвитку туризму в м. Батурин

Так, у ході досягнення стратегічної цілі «Розвиток туристичного продукту м. Батурин» планується диверсифікація туристичного продукту м. Батурин; розвиток малого та середнього підприємництва навколо процесів обслуговування туристів та екскурсантів та забезпечення їх базових потреб; зростання рівня зайнятості населення; покращення стану основних ресурсів, задіяних у формуванні туристичного продукту; збільшення кількості основних об'єктів туристичного показу; розвиток і модернізація загальної та спеціалізованої туристичної інфраструктури.

У ході реалізації стратегічної цілі щодо просування туристичного продукту м. Батурин на внутрішньому та міжнародному ринках планується формування позитивного іміджу м. Батурин на внутрішньому та міжнародному туристичному ринках, здатного привабити представників цільових сегментів; забезпечення високого рівня обізнаності представників цільових сегментів щодо туристичних можливостей міста; зростання та стабілізація туристичних потоків до міста, насамперед,

за рахунок представників цільових сегментів; підвищення рівня інформаційного забезпечення відвідувачів м. Батурин, їх орієнтації в міста, формування атмосфери гостинності; включення міста до туристичних маршрутів територією Чернігівщиною; зростання рівня представленості м. Батурин в світовому Інтернет-просторі.

У ході досягнення стратегічної цілі в напрямку розвитку людських ресурсів туризму в м. Батурин відбудеться: зменшення рівня безробіття; активізація малого та середнього підприємництва навколо процесів обслуговування відвідувачів міста, збільшення частки підприємців; адаптація існуючих у м. Батурин бізнес-моделей до вимог сучасного споживача; підвищення якості надання послуг; формування позитивного ставлення місцевого населення до процесів, пов'язаних із розвитком туризму; включення вразливих верств населення до активного суспільного життя; поліпшення індексу регіонального людського розвитку.

Досягнення інституалізації управління туризмом у місті дозволить: сформувати осередок координації туристичної діяльності, здатний об'єднати всіх учасників процесу туристичного розвитку м. Батурин, здійснювати планування та реалізацію туристичної політики міста, його маркетингу; підвищити ефективність партнерських зв'язків з іншими містами Чернігівщини, операторами ринку внутрішнього та міжнародного туризму; підвищити ефективність механізму державно-приватного партнерства на рівні міста.

Стратегічне бачення розвитку туризму в м. Батурин передбачає здійснення комплексу заходів щодо удосконалення системи управління туристичним сектором, зміцнення його матеріальної бази, створення умов для реалізації інвестиційних проєктів, нарощування обсягів надання туристичних послуг за рахунок розширення внутрішнього та міжнародного багатопрофільного туризму, зростання якості обслуговування туристів, підвищення ефективності використання природно-рекреаційних ресурсів та об'єктів історико-культурної спадщини тощо.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про державний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» від 14 червня 1993 р. № 445 [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України – 2017 – 15.01. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/445-93-%D0%BF>
2. Батурин: сторінки історії: Збірник наукових документів і матеріалів / Редколегія: О. Б. Коваленко та ін. – Чернігів: КП «Видавництво «Чернігівські обереги», 2009. – 786 с.
3. Горобець В.М. Батурин // Енциклопедія історії України: у 10 т. / Редколегія: В. А. Смолій та ін. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 1: А-В. – С. 202-204
4. Дивосвіт Батурина: Путівник державного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» / Під заг. ред. Н.Б. Ребрової. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. – 80 с.

5. Звіт Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» за 2016 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт НІКЗ «Гетьманська столиця». – 2017 – 15.01. – Режим доступу: www.baturin-capital.gov.ua

6. Офіційний сайт Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» [Електронний ресурс]. – 2017. – 15.01. – Режим доступу: www.baturin-capital.gov.ua

7. Офіційний сайт Головного управління культури, туризму і охорони культурної спадщини Чернігівської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – 2017. – 15.01. – Режим доступу: <http://cult.gov.ua>

8. Офіційний сайт Бахмацької районної ради [Електронний ресурс]. – 2017. – 15.01. – Режим доступу: <https://bhrr.gov.ua>

9. Офіційний сайт туристичного оператора «Україна.UA» [Електронний ресурс]. – 2017. – 15.01. – Режим доступу: www.kraina-ua.com

References

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (1993). Pro derzhavnyu istoryko-kul'turnyyu zapovidnyk «Het'mans'ka stolytsya [About the State Historical and Cultural Reserve «Hetman's Capital»]. Resolution on 1993, June 14, 445. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/445-93-%D0%BF> [in Ukrainian].
2. Redkolehiya, O. B. (Ed) (2009). *Baturyn: storinky istoriyi: Zbirnyk naukovykh dokumentiv i materialiv [Baturin: History pages: Collection of scientific documents and materials]* Chernihiv: KP «Publishing house» Chernihiv oberegi. [in Ukrainian].
3. Gorobets, V. M. (Ed) (2003). *Baturyn. Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny: u 10 t. [Baturin/ Encyclopedia of History of Ukraine: 10 t.]*. Kyiv: Naukova Dumka, Vol. 1: A-B. 202-204[in Ukrainian].
4. Rebrova, N. B. (Ed) (2006). *Dyvosvit Baturyna: Putivnyk derzhavnoho istoryko-kul'turnoho zapovidnyka «Het'mans'ka stolytsya» [Dyvosvit Baturin: Guide to the State Historical and Cultural Reserve «Hetman's Capital»]*. Nizhyn: Aspect-Polygraph Publishing Ltd. [in Ukrainian].
5. Hetman's capital of the NIKZ (2017). *Zvit Natsional'noho istoryko-kul'turnoho zapovidnyka «Het'mans'ka stolytsya» za 2016 r. [Report of the National Historical and Cultural Reserve «Hetman's Capital» in 2016]*. Retrieved from www.baturin-capital.gov.ua [in Ukrainian].
6. National Historical and Cultural Reserve «Hetman's Capital» (2017). Retrieved from www.baturin-capital.gov.ua [in Ukrainian].
7. Main Directorate of Culture, Tourism and Protection of the Cultural Heritage of the Chernihiv Oblast State Administration (2017). Retrieved from <http://cult.gov.ua> [in Ukrainian].
8. Bahmach district council (2017). Retrieved from <https://bhrr.gov.ua> [in Ukrainian].
9. Of the tourist operator «Ukraine.UA» (2017). Retrieved from www.kraina-ua.com [in Ukrainian].